

УДК 339.137.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-12>**Волик С.В.**кандидат економічних наук, докторант,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7731-4882>**Volyk Serhii**

Sumy National Agrarian University

КОНКУРЕНЦІЯ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИ ПОБУДОВІ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Стаття присвячена узагальненню наукової думки щодо сутності поняття «конкуренція» та окреслення її особливостей в контексті побудови систем управління конкурентоспроможністю підприємств. Досліджено історичну концептуалізацію поняття «конкуренція» в економіці та розглянуто структурний підхід як найефективніший для визначення пріоритетних напрямів управління конкурентоспроможністю підприємств. Також висвітлено поведінковий підхід, що базується на концепції боротьби за ресурси та диференціації продукції, а також функціональний підхід, який розглядає конкуренцію як мотиватор для впровадження інновацій. У контексті структурного підходу освітлюються критерії оцінки конкуренції, зокрема аналіз ринкової структури за учасниками та їх ринковими частками. Обґрунтовано, що визначення концептуальних точок зору розуміння конкуренції доцільно застосовувати при системному підході до детермінації раціональних способів оцінки інтенсивності конкуренції, методів та прийомів ведення ефективної боротьби за завойовування ринків, визначення пріоритетних напрямів створення комплексних заходів щодо стратегічного планування поведінки суб'єктів економічних відносин та їх конкурентоспроможності, як фактору забезпечення довготривалого розвитку в рамках ринкової взаємодії.

Ключові слова: ринок, конкуренція, змагання, конкурентоспроможність підприємств, механізми ринку, системи управління.

COMPETITION: SCIENTIFIC APPROACHES TO DETERMINATION WHEN BUILDING COMPETITIVENESS MANAGEMENT SYSTEMS OF ENTERPRISES

The article is devoted to generalizing the scientific opinion on the essence of the concept of «competition» and the outline of its features in the context of constructing enterprise competitiveness management systems. It is proved that in order to take into account and compare all aspects and factors influencing the level of competitiveness of enterprises, it is necessary to form the concept of a theoretical approach to the definition of competition as an economic category. Approaches to types of market construction are disclosed. The historical conceptualization of the concept of «competition» in the economy was studied, and the structural approach was considered the most effective for determining the priority areas of managing the competitiveness of enterprises. Also highlighted is the behavioral approach based on the concept of competition for resources and product differentiation and the functional approach, which considers competition as a motivator for innovation. In the context of the structural approach, the criteria for assessing competition are clarified, particularly the analysis of the market structure by participants and their market shares. It is substantiated that the definition of conceptual points of view of the understanding of competition is expedient to be applied in a systematic approach to the determination of rational ways of assessing the intensity of competition, methods, and techniques of conducting a compelling struggle for the conquest of markets, determination of priority directives for the creation of complex measures for the strategic planning of the behavior of subjects of economic relations and their competitiveness, as a factor of ensuring long-term development within the framework of market interaction. The comparison of various aspects of the classification of competition made it possible to focus the methodological range of the development of the system of managing the competitiveness of grain-producing enterprises on actual priorities by considering the target sales markets of the studied enterprises through the prism of the peculiarities of agricultural economic relations.

Keywords: market, competition, competition, competitiveness of enterprises, market mechanisms, management systems.

JEL classification: D41, M11

Постановка проблеми. У сучасних умовах активного розвитку інформаційних та інтегративних процесів у глобальній ринковій взаємодії суб'єктів економічних відносин стає все більш актуальним пошук методів досягнення достатнього рівня конкурентоспроможності. Це необхідно для ефективного функціонування суб'єктів як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. Збільшення конкуренції на цільових ринках у більшості сфер економічної діяльності вважається основною причиною виникнення цього питання. Саме конкурентна боротьба підштовхує

підприємців до мобілізації всіх наявних та потенційних ресурсів для розробки та впровадження стратегій ефективної поведінки на ринку. З метою врахування та порівняння усіх аспектів і чинників, які впливають на рівень конкурентоспроможності підприємств, важливо сформулювати концепцію теоретичного підходу до визначення конкуренції як економічної категорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розвиток науково-теоретичних аспектів конкуренції значний вклад внесли такі визначні іноземні вчені, як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. С. Мілль, А. Маршалл, А.О. Курно,

А. Лернер, Е. Чемберлін, Дж. Робінсон, Г. фон Штакельберг, Й. Шумпетер, П. Хейне, Ф. фон Гайск, Ф. Найт, К. Макконел, С. Брю, Г. Хемел, К.К. Прахалад, М. Портер, Дж. Стіглер, які поряд з іншими вченими вважаються творцями різних шкіл та напрямів вивчення економічної та політичної науки. Різноманітні питання економічної конкуренції як суспільного економічного явища досліджено в працях Г. Азоева, Л. Антонюка, Я. Базилока, В. Геєця, Ю. Данька, О. Красноруцького, В. Онегіної, Р. Фатхутдінова, А. Юданова та інших вчених. Проте потребує подальшого дослідження еволюція наукової думки щодо основних форм розвитку конкуренції та її узагальнення.

Метою статті є узагальнення наукової думки щодо сутності поняття «конкуренція» та визначення її особливостей при побудові систем управління конкурентоспроможністю підприємств.

Вклад основних результатів дослідження. Вперше механізми впливу конкуренції на якість економічних відносин з ринковим базисом були систематизовані та описані А. Смітом [1]. У своїх трудах цей вчений-економіст розглядає конкуренцію як силу, яка за допомогою механізму взаємодії попиту та пропозиції повертає ринок у стан певної рівноваги та сприяє вільному формуванню цін на ньому, схожих на ціни в ідеальній конкуренції. Таким чином, Сміт асоціює принцип дії конкуренції з "невидимою рукою" ринку, яка заохочує підприємців встановлювати ціни, наближені до рівня витрат, та підвищувати якість продукції з метою залучення нових клієнтів та утримання існуючих. Незважаючи на те, що частина ідей Сміта втратила свою актуальність в процесі еволюції економіки, його концепція збалансованого ціноутворення, породженого впливом конкуренції, залишається фундаментальною для розуміння взаємовідносин між конкуруючими суб'єктами.

Розгортаючи концепцію цінового регулювання ринку через механізми суперництва, Давід Рікардо вдосконалив теоретичну модель досконалої конкуренції та представив основні принципи функціонування цього економічного підходу в довгостроковій перспективі. Відзначаючи, що його увага сфокусована на товарах, чия кількість може зростати завдяки людській праці, Рікардо визнавав вирішальну роль конкурентних сил, які не обмежені ніякими факторами. В його трактуванні, мінова вартість товарів та закони, які регулюють їх відносини цін, були обумовлені лише товарами, що підлягають впливу конкурентних динамік та можуть бути розширені через людський труд. Рікардо виокремлював ці особливості, підкреслюючи, що саме конкурентні сили, що не піддавалися жодним обмеженням, формували ціноутворення на ринку. Його думки утверджували, що цей підхід до ринкових відносин особливо важливий у довгостроковій перспективі, де конкуренція визначає реальні та стійкі економічні взаємодії, сприяючи розвитку і ефективному функціонуванню господарських суб'єктів [9].

Теоретичні вивчення та практичні спостереження за характеристиками та формами конкуренції дозволили отримати інсайти в механізми утворення «природних» цін у довгостроковій рівновазі ринкового середовища та визначити позитивний вплив цих механізмів на розвиток ринкових відносин. Джон Стюарт Мілль, вчений, який вніс значний вклад у розвиток теорії конкуренції,

вважав, що конкуренція є регулятором цін на товари, роботи та послуги [8]. Він аргументував, що конкуренція, як економічне явище, діє як закон, якому підпорядковані процеси цього регулювання.

Мілль вніс інновації у теорію, впроваджуючи поняття «альтернативні витрати», «економія на масштабах» та «цінова еластичність попиту». Його робота також включала розробку рівнянь міжнародного попиту, що дозволило розуміти і прогнозувати взаємодії між країнами у сфері торгівлі. Ці концепції і поняття не лише розширили розуміння природи конкуренції, але і забезпечили підґрунтя для подальшого розвитку економічної науки та практичного використання в управлінні ринками та бізнес-стратегіях.

Дослідження явища досконалої конкуренції знайшли подальше розвиток у працях видатного англійського економіста Альфреда Маршалла [3]. Продовжуючи ідеї Адама Сміта, він аргументував механізм автоматичного переходу ринку через вільну (безперешкодно) конкуренцію до стану рівноваги, де сили попиту та пропозиції визначають рівень цін. У своїх дослідженнях Маршалл вирізнявся тим, що він моделював стан такої рівноваги, враховуючи кон'юнктурні особливості ринків. Навпаки від класичної теорії, яка зосереджується на довгострокових періодах часу, Маршалл акцентував увагу на змінності ринкового середовища та впливі конкурентних сил, незалежно від факторів, які впливають на це середовище. В результаті своєї роботи Маршалл успішно розробив концепцію дії законів граничної корисності та граничної продуктивності. Його внесок полягав у вивченні та поясненні того, як змінюється корисність та продуктивність при зміні обсягу виробництва та споживання. Ці ідеї суттєво вплинули на розвиток мікроекономічної теорії та є важливим етапом у розумінні економічних взаємодій у конкурентному середовищі. На основі приведених англійцем визначень щодо концептуального розподілу ринків за ступенем статичності на початку ХХ ст. американським економістом Едвардом Чемберліном була розроблена теорія монополістичної конкуренції.

Перші спроби аргументувати практичну непридатність теорії досконалої конкуренції були проведені представниками математичної школи. Представники математичної школи, такі як А.О. Курно, Ф. Еджворт та А. Лернер, внесли значний внесок у критику теорії досконалої конкуренції, спробувавши продемонструвати її практичну непридатність. Французький економіст А.О. Курно аргументував, що характерні ознаки чистої досконалої конкуренції властиві лише тим ринкам, де обсяги виробництва однієї компанії не впливають на ціни, ні при збільшенні цих обсягів, ні при повному виведенні потужностей цієї компанії з ринку. Застосовуючи термін «недосконала конкуренція», Курно вказував, що конкуренція є недосконалою, доки ціна на продукцію перевищує витрати на її виробництво та реалізацію. Він підкреслював, що досконала конкуренція може настати лише в умовах, коли різниця між ціною та собівартістю наближається до нуля, але такі умови можливі лише при наближенні до нескінченності кількості конкурентів. Такі дослідження відзначились важливим кроком у розумінні обмежень та недоліків концепції досконалої конкуренції в реальних умовах ринкової економіки [3]. Французький вчений також відомий завдяки своїй роботі над моделлю, яка

була названа в його честь (Cournot competition) та в економічному світі вважається першим джерелом, в якому описане відокремлення теорій монополістичної (Monopoly) та олігополістичної (Oligopoly) моделей ринкової конкуренції.

Теоретичні моделі монополії та олігополії отримали додатковий розвиток завдяки внескам Френсіса Еджворта, який запропонував математичні описи, та Аббота Лернера, який надав визначення та розробив методи оцінки монопольної влади. Френсіс Еджворт використовував математичні моделі для аналізу ринкових структур, що значно розширило розуміння монопольних та олігопольних ринків. Його роботи внесли вагомий вклад у розвиток теорії конкуренції та сприяли більш точному розгляду монопольних ситуацій. Абботт Лернер визначив монопольну владу як можливість фірми встановлювати ціни вище витрат на виробництво без значного витоку клієнтів до конкурентів. Він розробив поняття «індекс концентрації Лернера» для вимірювання ступеня контролю фірм над цінами на ринку. Ці визначення та методи оцінки дозволили більш глибоко вивчати економічні наслідки монопольної влади та олігопольної конкуренції [3].

Джордж Стіглер, лауреат Нобелівської премії, вніс важливі висновки, що визначили певну точку в розвитку теорії досконалої конкуренції. Він вважав, що досконала конкуренція можлива лише в умовах наявності невизначено великої кількості конкурентів в межах досконалого ринку. Однак саме явище конкуренції, на думку Стіглера, не може бути обов'язковою умовою існування такого ринку. Це впливає з того, що теоретично можливо, що монополії мають здатність виявляти основні характеристики досконалого ринку, такі як абсолютна інформованість продавця щодо попиту, пропозиції та цін [4].

Процеси розвитку технологій, впровадження інновацій, концентрація виробництва та капіталів спричинили виникнення нових підходів до трактування понять, які зазвичай використовувалися для пояснення різних тенденцій у впливі наявності певної кількості суб'єктів економічних відносин на внутрішнє середовище ринків. Ці суб'єкти використовують ринкове середовище для реалізації своїх комерційних інтересів. У контексті сучасного економічного ландшафту, де спостерігається швидкий темп технологічного розвитку та глобалізації, терміни, які використовуються для аналізу взаємодії суб'єктів економічних відносин, отримують нові аспекти і значення. Процеси цифровізації, змінення парадигм виробництва та розвиток інтернет-технологій створюють нові умови для комунікації, співпраці та конкуренції між різними економічними агентами. Враховуючи ці сучасні виклики, аналіз та розуміння впливу суб'єктів економічних відносин на ринкове середовище стають більш динамічними та комплексними. Терміни, такі як конкуренція, інновації, концентрація та інші, в контексті сучасної економіки, можуть вимагати нових тлумачень та підходів для відображення складних взаємодій між учасниками ринкових відносин. Особливої уваги критиків зазнала теорія автоматичного переходу ринку до стану цінової рівноваги через незалежні дії конкурентів [4; 5]. Особливо це стосується умов, де формується значна кількість монопольних компаній. У таких умовах вченим довелося прикласти значні зусилля для роз-

в'язання проблем, пов'язаних з обґрунтуванням процесів, які раніше не отримували достатнього визнання. Для досягнення цієї мети довелося впроваджувати нові економічні категорії та підходи. Зокрема, умови створення багатьох монопольних компаній вимагають уточнення та адаптації теоретичних концепцій, які раніше базувалися на ідеї досконалої конкуренції. Вчені шукають нові шляхи для врахування впливу монополій на динаміку ринкових процесів та розробляють додаткові інструменти для аналізу економічних відносин в умовах нерівноваги та обмеженої конкуренції. Ця критика спонукає економістів до пошуку нових та більш адаптованих теоретичних моделей, які врахуватимуть сучасні умови ринкової економіки, особливості взаємодії монополій та інших учасників ринку.

Свідченням таких подій доцільно вважати появу на початку ХХ ст. концептуально нового підходу до трактування конкурентних відносин. Досліджуючи механізми ціноутворення в умовах монополізації ринків, американський вчений Е. Чемберлін виявив, що переважній кількості капіталістичних ринків притаманні як монополістичні, так конкурентні риси. Доказ таких висновків об'єднав справжній виклик економічній науці, тому що згідно канонічним уявленням вчених того часу монополія та конкуренція є взаємовиключними поняттями. Думка Е. Чемберліна, яка висловлюється в теорії монополістичної конкуренції, вказує на те, що навіть при наявності великої кількості продавців на ринку кожен з них може пропонувати унікальний товар для покупців. Згідно з цією теорією, досконало конкурентний ринок може проявляти ознаки монополії в той момент, коли окремі виробники впливають на ціни, надаючи своїй продукції ексклюзивні якості. В контексті монополістичної конкуренції фірми стикаються з конкуренцією, але водночас можуть диференціювати свою продукцію, створюючи унікальні ринкові пропозиції. Це дозволяє підприємствам зберігати певний ступінь влади над ціноутворенням і надавати споживачам різноманітні варіанти товарів. Такий погляд розширює уявлення про конкуренцію, враховуючи не лише цінові аспекти, але й аспекти якості та унікальності товарів, які можуть впливати на споживачські вибори [6]. Таким чином, намагаючись охарактеризувати результати своїх досліджень, американський економіст ввів поняття монополістичної конкуренції (Monopolistic competition).

Подальші дослідження конкурентних відносин, оцінюючи розподіл компетенцій та можливостей впливу між учасниками ринків, сприяли формуванню парадигми диференціації в залежності від кількості операторів, що реалізують свої комерційні інтереси через економічну діяльність на цих ринках. Найбільш лаконічну систему типології ринків за кількістю учасників (форм недосконалої конкуренції), на нашу думку, було вперше представлено німецьким вченим Г. фон Штакельбергом. Відповідно до підходу Штакельберга, ринки можна класифікувати в залежності від кількості учасників, що взаємодіють на них. Ця класифікація дозволяє краще розуміти різноманітні форми конкуренції та взаємодії на ринкових платформах. Аналізуючи такі аспекти, дослідники можуть долучити нові погляди до розуміння внутрішньоекономічних відносин та розвитку ринків у сучасних умовах [3] (табл. 1).

Таблиця 1

Типи побудови ринків за Г. фон Штакельбергом

Покупці	Продавці		
	Багато	Кілька	Один
Багато	Двостороння поліполія	Олігополія	Монополія
Кілька	Олігопсонія	Двостороння олігополія	Монополія, обмежена олігопсонією
Один	Монопсонія	Монопсонія, обмежена олігополією	Двостороння монополія

Джерело: згруповано на основі [2; 5]

Історична еволюція визначення поняття «конкуренція» у світі економічних відносин привела до повного розкриття та систематизації особливостей структурного підходу до розуміння конкурентних відносин у сучасному суспільстві. З нашої точки зору, використання основних положень структурної концепції є найбільш ефективним підходом до визначення пріоритетних напрямів розробки концепції управління конкурентоспроможністю підприємств-виробників зерна. Окрім структурної концепції, сучасна наукова думка виділяє інші підходи, такі як поведінкова та функціональна концепції. Для кращого розуміння доречності використання структурної концепції у процесі дослідження економічних відносин сільськогосподарської галузі в Україні, нижче будуть представлені основні положення кожної з концепцій та наукові досягнення щодо пріоритетних напрямків розробки систем конкурентоспроможності в рамках кожної концепції.

Поведінковий підхід до розуміння конкуренції історично є першим, оскільки базовий принцип цього підходу був сформований в роботах Адама Сміта та Девіда Рікардо. Згідно з цим підходом, конкуренція розглядається як боротьба за досягнення найвигідніших результатів у певній сфері діяльності. Більша глибина розуміння даного підходу була розвинена в роботах американського економіста Пітера Гейна. Він розглядав конкуренцію як суперництво за обмежену кількість ресурсів, зокрема, за кошти споживачів, які можна використовувати для залучення цих ресурсів. Підходячи з цієї перспективи, поведінковий підхід покладає акцент на взаємодію учасників ринку, їх стратегії та дії в умовах конкурентної боротьби. Він спрямований на вивчення того, як суб'єкти економічних відносин взаємодіють та конкурують один з одним за ресурси та підтримку споживачів. Цей підхід враховує важливі аспекти конкурентної боротьби і може бути корисним для розуміння та управління конкурентоспроможністю підприємств [5]. Також, значну увагу поведінковому підходу до розуміння конкуренції приділяє американський економіст Майкл Портер [5]. У своїх дослідженнях він акцентує на поясненні поведінки конкуруючих фірм з позиції вигідного розподілу ресурсів, досягнутого за допомогою зменшення витрат та диференціації характеристик продукції. При цьому він оцінює ступінь впливу навколишнього середовища на цю поведінку як фактор, який визначає стан конкуренції. Портер розглядає конкуренцію як складний процес, де фірми створюють конкурентні переваги, вдосконалюючи ефективність своєї діяльності та забезпечуючи унікальність своїх продуктів чи послуг. Він також визначає взаємодію між фірмами та їх взаємодію з навколишнім середовищем як ключові аспекти формування конкурентних стратегій. Портеровський підхід вказує на важливість аналізу внутрішньої

діяльності фірми, виявлення її конкурентних переваг та взаємодії з конкурентами та зовнішнім середовищем для досягнення успішної конкурентоспроможності.

Структурна концепція ґрунтується на сучасній теорії типології ринку і дозволяє розробити критерії та підходи до оцінки стану конкуренції, зокрема для виявлення необхідності централізованого втручання в процес розвитку конкуренції на ринках. Цей підхід визначає тип ринку за такими критеріями, як кількість покупців на ринку, чисельність продавців, характеристики продукту, розподіл ринкових часток між фірмами та інші особливості. Структурна концепція розглядає ринкові відносини через призму їхньої структури, яка визначається характером конкуренції на ринку. Здійснення аналізу структури ринку дозволяє виявляти особливості та тенденції його функціонування. Наприклад, залежно від кількості учасників на ринку та їхнього впливу на ціни і умови угод, можна виділити ринки з досконалою конкуренцією, олігополією чи монополією. Такий аналіз сприяє розумінню потреби або відсутності необхідності регулювання конкуренції на конкретному ринку та допомагає формулювати ефективні стратегії управління конкурентоспроможністю. Тобто, при реалізації такого підходу оцінки конкурентного середовища головна увага приділяється аналізу структури ринку за складом учасників та їх ринковим часткам. Безумовно, структурний підхід ефективно застосовується лише для конкретних ринків або «фундаментальних ринкових ніш», де можна чітко визначити обсяги та межі ринкової діяльності. Здійснення аналізу структури ринку для кожного виду товарів чи послуг допомагає визначити ступінь конкуренції, виділити основних гравців на ринку, оцінити їхній вплив на ціни та інші умови угод.

Цей підхід дозволяє більш точно розуміти особливості кожного конкретного ринку та розробляти стратегії управління конкурентоспроможністю, спрямовані на покращення позицій у конкретних сегментах. Також, враховуючи структурні особливості ринку, можна приймати обґрунтовані рішення щодо можливого втручання чи регулювання на тому чи іншому ринку для забезпечення ефективності та справедливості конкурентного середовища.

Функціональний підхід до розуміння конкуренції, як головного мотиватора інновацій та прогресу, є ключовим у теорії Й. Шумпетера. Основною ідеєю цього підходу є те, що конкуренція не тільки спонукає підприємства до зниження цін і підвищення якості, але й виступає як основний катализатор інновацій та технічного прогресу. Й. Шумпетер виділяв концепцію «творчо-деструктивної» конкуренції, де новаторські підприємства, впроваджуючи нові ідеї та технології, витісняють з ринку менш ефективних учасників, що дозволяє створювати нові ринки та піднімати ефек-

Таблиця 2

Пріоритети наукових підходів до тлумачення сутності конкуренції при побудові систем управління конкурентоспроможністю підприємств

Науковий підхід	Формулювання пріоритетів
1. Поведінковий підхід	– обґрунтування стратегії поведінки підприємства на ринку; – вибір методів конкурентної боротьби; – виявлення мотивів конкуренції (у т. ч. неекономічного характеру)
2. Структурний підхід	– орієнтація на системний підхід і пріоритет середовища функціонування підприємств; – широке розуміння управління конкурентоспроможністю підприємств з урахуванням тенденцій товарного, фінансового ринків та ринку робочої сили; – пошук нових ринкових можливостей; – управління гнучкістю підприємств.
3. Функціональний підхід	– формування інноваційного типу поведінки; – зростання значущості ресурсного підходу в управлінні; – мотивація інноваційної діяльності та креативність; – формування і розвиток інноваційної інфраструктури; – побудова стратегій конкуренції на інноваційній основі

Джерело: згруповано на основі [4]

тивність господарювання. Його концепція підкреслює важливість підприємництва та творчого ризику у вирішенні проблем конкуренції.

Отже, функціональний підхід Й. Шумпетера вказує на те, що конкуренція є джерелом стимулу для підприємств вдосконалювати свої продукти та процеси, впроваджувати нові ідеї та технології, що, в свою чергу, призводить до підвищення продуктивності і ефективності господарювання [3].

Твердження Ф. фон Гайєка про силу конкуренції в умовах ринкової невизначеності вказує на важливість конкурентного середовища в адаптації до змін у споживчих потребах та умовах ринку. Згідно з цією ідеєю, конкуренція є не тільки механізмом ефективного розподілу ресурсів, але і катализатором інновацій. Умови ринкової невизначеності часто супроводжуються змінами у смаках і цінностях споживачів, що може викликати нестійкість їхніх потреб. У таких умовах конкуренція, за визначенням Гайєка, діє як механізм, що дозволяє прогнозувати та відповідати на ці зміни. Підприємства, змагаючись за увагу та лояльність споживачів, намагаються створювати унікальні та інноваційні пропозиції, адаптовані до умов, що змінюються. Отже, ця ідея доповнює концепцію Й. Шумпетера, підкреслюючи, що конкуренція має силу стимулювати інновації та адаптацію до невизначеності на ринку [3].

Дослідження конкурентоспроможності підприємств вимагає комплексного підходу та концептуалізації, що враховує різноманіття факторів, які вплива-

ють на їхню ефективність на ринку. Українська вчена Тарнавська Н.П. розробила структуру пріоритетів для побудови систем управління конкурентоспроможністю, враховуючи різні підходи до концептуалізації [4] (табл. 2).

Ці підходи дозволяють систематизувати аспекти конкурентоспроможності та визначити стратегії управління, відповідні кожному з них. Застосування такого комплексного підходу може сприяти більш ефективному управлінню конкурентоспроможністю підприємств на різних ринках та у різних сегментах.

Висновки. Вищеописане та досліджене нами групування теоретичних підходів щодо визначення концептуальних точок зору розуміння конкуренції доцільно застосовувати при системному підході до детермінації раціональних способів оцінки інтенсивності конкуренції, методів та прийомів ведення ефективної боротьби за завойовування ринків, визначення пріоритетних напрямів створення комплексних заходів щодо стратегічного планування поведінки суб'єктів економічних відносин та їх конкурентоспроможності, як фактору забезпечення довготривалого розвитку в рамках ринкової взаємодії. Порівняння різних аспектів даної класифікації дозволило сфокусувати методологічний діапазон розвитку системи управління конкурентоспроможністю підприємств-виробників зерна на актуальних пріоритетах шляхом розглядання цільових ринків збуту досліджуваних підприємств через призму особливостей сільськогосподарських економічних відносин.

Список використаних джерел:

1. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. Київ : Наш формат, 2018. 722 с.
2. Історія економічних учень / за ред Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. Київ : КНЕУ, 2001. 564 с.
3. Ковальчук В.М., Лазарович М.В. Історія економіки та економічної думки. Київ : Знання, 2008. 647 с.
4. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика: монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 570 с.
5. Філюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 404 с.
6. Chamberlin E. Monopolistic competition revisited. *Economica*. N. S. 1951. Vol. 18. No. 72. P. 343–345.
7. Kviatko T.M., Rudenko S.V., Mykolenko I.G. Strategic management conceptual principles of agricultural enterprises competitive behavior. *Actual problems of innovative economy*. 2018. №. 2. P. 48–53.
8. Mill J.S. Principles of Political Economy with Applications to Social Philosophy / Ed. and abridged by Stephen Nathanson. 2004. 352 p. URL: http://www.untag-smid.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/POLITICAL%20ECONOMY%20John%20Stuart%20Mill%20principles%20of%20political%20economy%20with%20applications%20to%20social%20p.pdf
9. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. 2001. 333 p. URL: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf>

References:

1. Smit A. (2018) *Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv* [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations]. Kyiv: Nash format. (in Ukrainian)
2. Kornijchuk L. Ya., Tatarenko N. O. (eds.) (2001) *Istoriia ekonomichnykh uchen* [History of economic sciences]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
3. Kovalchuk V. M., Lazarovych M. V. (2008) *Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky* [History of the economy and economic thought]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
4. Tarnavska N. P. (2008) *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Managing the competitiveness of enterprises: theory, methodology, practice]: monohrafiia. Ternopil: Ekonomichna dumka. (in Ukrainian)
5. Fyliuk H. M. (2009) *Konkurentsii i monopoliia v epokhu hlobalizatsii* [Competition and monopoly in the era of globalization]: monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. (in Ukrainian)
6. Chamberlin E. (1951) Monopolistic competition revisited. *Economica*, vol. 18, no. 72, pp. 343–345.
7. Kviatko T. M., Rudenko S. V., Mykolenko I. G. (2018) Strategic management conceptual principles of agricultural enterprises competitive behavior. *Actual problems of innovative economy*. no. 2, pp. 48–53.
8. Mill J. S. (2004) *Principles of Political Economy with Applications to Social Philosophy* / Ed. and abridged by Stephen Nathanson. Available at: http://www.untag-smd.ac.id/files/Perpustakaan_Digital_2/POLITICAL%20ECONOMY%20John%20Stuart%20Mill%20%20principles%20of%20political%20economy%20with%20applications%20to%20social%20p.pdf (accessed October 10, 2023).
9. Ricardo D. (2001) On the Principles of Political Economy and Taxation. Available at: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/ricardo/Principles.pdf> (accessed October 10, 2023).